

van des de la balada en heptasil·labs fins a l'alexandrí, passant per una notable varietat de combinacions estròfiques. La influència de Verdaguer i la lírica popular es confon amb un tractament artitzat del vers, amb un llenguatge que combina l'expressió més arrelada amb l'arcaisme hàbilment rescatat. Hi ha un to èpic, exultant a voltes, solemne, amb nombroses referències a diferents episodis de la història del país. La imatge de les bruixes és tractada amb una poderosa força descriptiva, a mig camí del retrat ombrívol i la sàtira esperpèntica:

«Bruixes esgarraïres i peludes de cella!
per la planura oberta del clàssic Empordà,
pel terraprim sorrenc i la sagnant Garrotxa
—domeny del trabucaire, la llebre i el senglar—
de vostres barballeres de crina de panotxa
i el ronc bruel que feieu, qui no en sentí a parlar?»

En el pròleg, Ventura Gassol apunta el tractament patriarcal —diu ell— que Fages de Climent atorgava a les seves bruixes. Possiblement es referia al to joglaresc, per declamatori, que tenen els cants i les balades del poemari. Són versos per ser escoltats, en una escenografia que té molt de joglaresca, com enmig d'un redol de gent que l'escoltés en silenci. Hi aflora el vers brillant i efectiu, ple d'imatges i de metàfores impactants. Ventura Gassol lloa el fet que el poeta hi tractés els mites i llegendes sense deixar-hi surar la seva subjectivitat. Com a bon noucentista, l'autor de *Les tombes flamejants* considerava pejorativament qualsevol anteposició dels sentiments personals a la funció estètica i transformadora del poema, capaç per si mateix de suscitar emocions.

Un any després de *Les Bruixes de Llers*, Fages publicà *Tamariu i roses*.⁽⁶⁾ És un poemari que recull composicions escrites des de 1919, algunes de les quals havien estat ja premiades als Jocs Florals, com la intitulada «El banc de si no fos». Hi predominen els poemes de factura clàssica, alguns imitant els hexàmetres llatins, com els dedicats a Roses. Són un cant al paisatge empordanès i als seus homes i dones, des d'una lleu idealització que els fa, en bona mesura, arquetípics. Hi són freqüents, també, els temes inspirats en la cançó popular, però desenvolupats en estructures estròfiques pròpies de la poesia culta, com és ara el sonet que comença:

«Semblant a la donzella que vora de la mar
brodava un mocador, si n'és per la regina,
seguda a sotavent, així et plaurà brodar
la seda de brocat de ta veu alta i fina»

Des poemes inèdits de Carles Fages de Climent

Cada dia l'amor és diferent

Cada dia l'amor és diferent:
ahir una fulla d'or abandonada,
una rosa de plata a mitjanit
o un vol remís d'aloses a trenc d'alba.

Qui sap, demà, com pot ésser l'amor,
si el comptarem per anys o per setmanes.
És com una serp que sol mudar la pell:
cada dia és igual i sembla una altra.

L'amor és com un núvol que s'esmuny
i mai més no retroba la seva ànima
que és calamarsa i neu i boira i rou
i cortina de pluges i de randes.

És com un llibre sempre a mig llegir
si es perd el full o es salta alguna pàgina:
no es confegeix mai més al mateix punt
si no es marca amb la gota d'una llàgrima.

(Sense títol. Poema esbossat)

El pit no és font eixuta d'ambrosia i de llet
—estalvis virginals d'honesta criatura—
sinó un decoratiu assaig de forma pura
que, oscil·lant el jersei, fa remís el secret.

Com l'ofrena del bri que insinua el goret,
equilibri de corbes entre gorga i cintura,
sembla el pes d'una branca recarosa i madura.

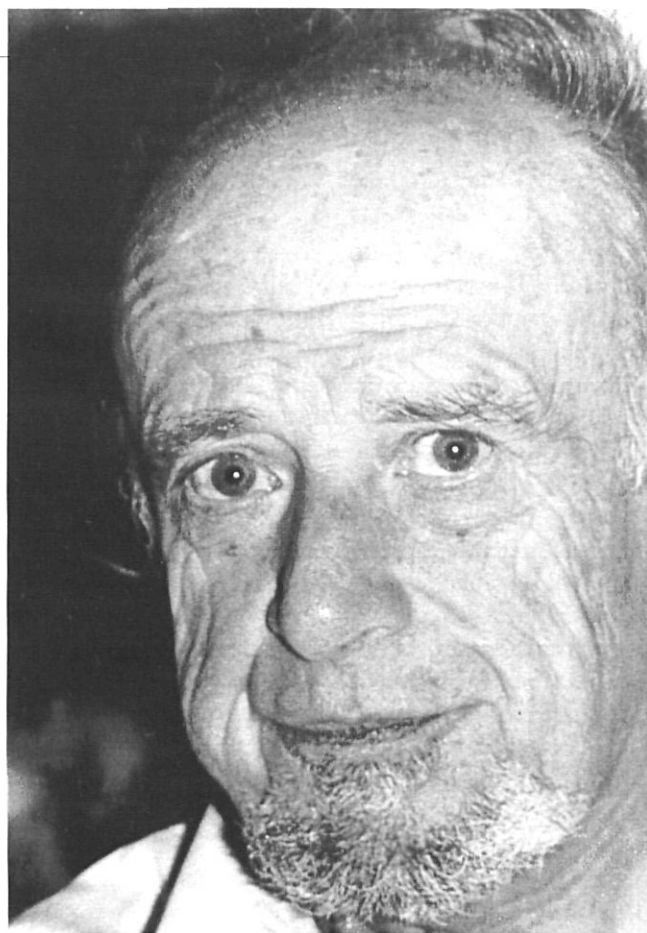
Endreça:
Si amb oníric destret us afluixí el gipó
i a flor de dits, senyora, copsava el fruit bessó
llibrant d'un cruel captiveri de randa
la poma camosina, la cirera de pastor,
no em tinc per penedit i us en suplico perdó
si per esment del somni n'he tret una corrandà.

Manuel de Montoliu, en el seu *Breviari crític*, destaca la doble condició de catalanitat i classicisme de *Tamariu i roses*. Montoliu, des de la seva òptica noucentista, entenia per catalanitat la consagració dels elements més plàsticament definitoris d'un poble (paisatge, costums, forma de treball) tamisats pel vers i elevats, doncs, a la categoria poètica. La complementarietat de patriotisme i classicisme, així, entroncava amb els criteris morals i estètics de l'Escola Mallorquina (Alcover i Costa i Llobera).

És en aquesta època que, com ha demostrat el seu fill Pere Ignasi, Fages participà activament en la Unió Socialista de Catalunya, com a responsable de Cultura, potser més «...per una postura estètica i de modernitat que per una actitud revolucionària en el sentit social».(7)

El 1928 es publicà *El bruel*, primera obra de teatre de Carles Fages de Climent,(8) que no va ser estrenada fins al 1992, en què el grup de teatre Esplais, de Castelló d'Empúries, la va escenificar amb gran èxit, sota la direcció d'Esteve Ripoll. No és negligible observar que *El bruel*, un xic anterior a l'obra dramàtica més coneguda de Sagarra, té la brillantor del millor teatre diversificat d'aquest, a banda de la profunditat amb què planteja el conflicte moral i psicològic. Arrelat en la tradició de la tragèdia clàssica, filtrada pel sedàs del Romanticisme, *El bruel* és un cant solemne a la simbiosi individu-paisatge, i és en aquesta clau que es produeix el desenllaç. Com succeeix en les altres peces dramàtiques de Fages (descomptant *Empòrion*, la de les tres muralles), el conflicte de l'amor, arrelat en un entorn, amb els lligams de la sang, es resol indefectiblement a favor del primer, força generadora de les més altes i terribles decisions. A mesura que el conflicte avança, la natura va adquirint una funció més activa i fantasmagòrica, com en la tragèdia shakespeareana. És l'auguri del triomf implacable de la justícia executada per una dimensió sobrehumana, encarnada en una natura que expandeix tota la seva força tel·lúrica fins al darrer esclat. La gradació que Fages de Climent sap atorgar a l'escenari natural de la Maçona, des de la placidesa inicial fins a l'apogeu del desenllaç, és un dels millors assoliments del teatre català que li era coetani.

El jutge està malalt(9) i *La dama d'Aragó*(10) estan inspirades en el cançonero popular. Montserrat Vayreda remarca la senzillesa i transparència dels versos que componen aquestes peces dramàtiques.(11) La primera va ser estre-



L'aparició del *Somni de Cap de Creus*, fins ara inèdit, suposarà el renaixement de Carles Fages de Climent.

nada a Barcelona el 2 d'abril de 1935. L'obra es basa en la cançó tradicional que fa:

«El jutge està malalt,
el jutge de l'Audiència,
l'en van a visitar
de metges més de trenta.
No hi van pel jutge, no;
tampoc per la serventa,
que hi van per sa muller,
que és dama molt plaenta.»

El drama planteja el conflicte d'un adulteri entre la jove muller del jutge i un estudiant de medicina que va a visitar el marit, vell i malalt. L'acció se situa a la ciutat de Montpeller, al segle XVIII, on les murmuracions i les tafaneries de la gent eren ben freqüents. El drama adquireix moments de gran patetisme, com quan l'estudiant confessa que la muller del jutge espera un fill de l'adulteri. A diferència de la cançó popular, la figura del jutge acaba dignificada per la seva actitud final de perdó.

Josep Pla, a *Escrits empordanesos*, subratlla que Fages coneixia molt bé la història del país i que la sabia interpretar amb una precisió perfecta. Això és ben constatable al llarg de tota la seva obra, però en el teatre és on



s'evidència més. N'és un bon exemple *La dama d'Aragó*, tragèdia en sis quadres i també en vers, basada en la coneguda cançó popular. L'obra fa referència a l'hereu de Jaume II, que va renunciar als seus drets successoris a favor del seu germà Alfons el Benigne. Enamorat d'Anna Maria, el príncep Jaume descobreix, horroritzat, que és la seva germana borda. Hi ha una gran agilitat en el *tempo* dramàtic i, sobretot, moments d'un lirisme intens. A diferència d'*El jutge està malalt*, escrita en deca-síl·labs, *La dama d'Aragó* està composta, com la cançó popular, en versos heptasíl·labs. Segons Montserrat Vayreda, aquesta tragèdia era la que més plaïa al seu autor.

Passem a considerar una tercera modalitat de l'obra de Carles Fages de Climent: la prosa i, concretament, la biografia novel·lada. Es tracta de *Climent*,⁽¹²⁾ que en la justificació inicial Fages defineix com a costumari: «...en el qual, amb una veracitat escrupolosa, he tingut cura de l'ordre de la composició i la decoració de l'ambient». Els protagonistes són dos avantpassats de l'autor, Enric de Climent i Casadevall i el seu fill, Enric de Climent i Vidal, en el context de les turbulències polítiques del segle XIX. L'un i l'altre són recuperats amb l'ajut de la correspondència que redactaren o reberen. Tot un ordit de passions i desavinences deixa entreveure un rerefons social turmentat, amb exilis i presó.

El 1938, Fages, que es guanyava la vida impartint classes d'història a l'Institut-Escola de Barcelona, publicà el recull *Sonets a Maria Clara*,⁽¹³⁾ catorze en total, que expressen una exquisida formulació del sentiment amo-

rós, a la manera de Ronsard. L'estilització i la depuració del vers arriben a un grau d'alta efectivitat. La figura de la dona és presentada amb una idealització altament suggestiva. El poeta, al seu torn, es presenta com un cavaller que llueix la divisa de la seva dama. La poesia cortesana renaixentista s'hi reflecteix, doncs, amb la seva varietat de formes expressives. (Anna M. Velaz, en aquest mateix número, fa una detallada anàlisi d'aquest poemari).

El 1950 va sortir publicat el *Poema dels tres Reis*,⁽¹⁴⁾ suara reeditat amb pròleg d'Enric Cassasses. Es tracta d'una evocació dels elements i els espais més característics de les festes de Nadal, a cadascun dels quals l'autor dedica una composició. Algunes són epigramàtiques, a tall de jocs d'enginy. D'altres adopten la forma del sonet, de vegades insòlit, com el dedicat a l'any nou, escrit íntegrament en monosíl·labs. Fages es complau en la rima agosarada, en el vers fulgurant, però també en la cadència aparentment senzilla de la cançó:

«La lluna sap tantes coses
que l'infant no pot dormir;
es confessa amb les aloses
i aviat serà el matí.»

Octavi Saltor, en el pròleg, remarca els «...malabarismes subtils de forma, en arabescos de consonants, en violats miralleigs d'imatgeria». I és que Fages sembla experimentar en cada poema, en cada vers, nous reptes a la seva habilitat. Des del madrigal miniatura fins al sonet solemniat, hi sura aquella vivesa, aquella observació subtil i afuada, aquell desig d'originalitat. D'aquí que Octavi Saltor faci observar la novetat no en els temes sinó en la manera d'expressar-los.

El 1954 aparegué la *Balada del Sabater d'Ordis*, extens poema de més de cent planes, prologat per Eugeni d'Ors i il·lustrat per Salvador Dalí, que és autor del quartet manuscrit que hi fa d'epíleg. Ens presenta la vida errant d'un sabater embogit per la pèrdua del fill i l'abandó de la muller:

«I com un clergue xantre en cants novici
li va naixent per dins una cançó,
mestall de goig, de riure i de dolor
i, com més canta, va bevent per vici.»

El sabater, amb una canya a la mà i un barret xamberg, sent bullir el geni de la terra en la seva sang, conjura el vent —la tramuntana— i en dirigeix la udolant melodia amb la seva original batuta. Hi ha, insinuada, una simbiosi entre la figura externa del sabater i el símbol del poeta-sacerdot subjacent:



«Bisbe del vent, el Sabater era un místic
ungit pel vi i asserenat pel pa.
Oh nodriment elemental que va
posar-li el flam al cor de l'etern dístic.»

Tocat d'aquest alè místic, esdevé símbol del sofriment fet cançó i benaurança, i va de poble en poble i de masia en masia pidolant un poc de pa i un poc de vi, envoltat de mainada que li va darrere cridant «Sabater Pegot, sabater Pegot!».

El primer cant inclou els elements més emblemàtics de l'Empordà: el paisatge de la plana, la tramuntana, la rambla de Figueres, els canyissars, les vinyes, Cadaqués, la sardana... Els indrets místics del Palau del Vent són fites del seu llarg pelegrinatge. El segon cant —la Passió— és presidit per un sentiment creixent de melangia. El sabater va perdent les forces, i els records de la infantesa i del fill perdut es van fent més persistents. Sent la temptació del suïcidi i un dia cau inconscient sobre l'herba humida. És acollit a l'hospital, però torna a sentir l'enyorança del cel ventejat amb lluerns d'estels. Rebutjat dels altres vagabunds, escarnit per la mainada, sent la fiblada del dolor arrelat en l'ànima.

El cant tercer —la Mort— és especialment gràvid de significat. El mític personatge, sentint pròxima la seva fi, inicia el definitiu romiatge a Ordis, el clos pairal, per lliurar la seva ànima a Déu. Fages de Climent li atorga una rara i suggestiva lucidesa davant la pressentida hora de la partença. El sabater, com un reflex cristològic del «Just sofrent», havia fet de la dissort la font del seu pelegrinatge vital. Per això assumeix la mort com a alliberament, com a retrobament amb les altres baules que trenen la cadena perenne de la vida, esbatajada als quatre vents. L'estrofa que clou el cant —com un cantàbil allargassat— pren forma de pregària amb ressonàncies maragallianes. Aquell qui ha infós vida als elements —el sabater dirigint la simfonia del vent— no pot extingir-se, ja que és, com el gest per als poetes renaixentistes, penyora de permanència enllà del temps i de la mort:

«La Tramuntana arrenca, amb urc molest.
Senyor, la carn demana, feta estàtua,
—mentre l'argila drapa el cost honest—
que —bronze o marbre— es perpetui el gest
acompassat d'aquella canya fatua.»

És amb aquesta reivindicació que es configura el darrer cant, elegia a la memòria del sabater, que és evocat com a profeta clarivent i incomprens, al qual escauria un monument que immortalitzés la seva presència. Cal

Fages de Climent,
sota l'estrella,
en la presentació del
Poema dels tres Reis.

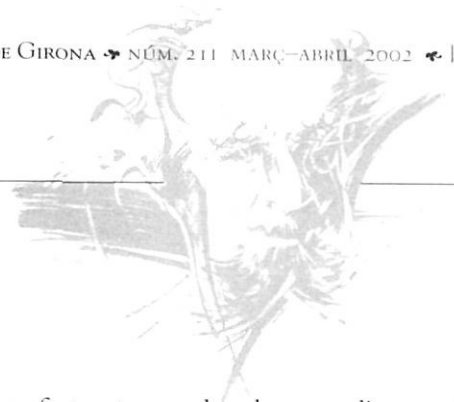


subratllar, finalment, el pròleg que Eugeni d'Ors dedicà a la *Balada* pocs mesos abans de la seva mort, on es compara la figura del Sabater d'Ordis amb les de les creacions literàries més universals. Però el que crida l'atenció és la ferma condemna, malauradament premonitòria, que fa de la postergació que ja planava damunt Fages: «No sentim cap temença per a Salvador Dalí. Però no sabem si es congriarà encara, durant algun temps, sobre Fages de Climent, la dissort, la incomprensió i la injustícia».

L'any 1958, tanmateix, obtingué el premi Ciutat de Barcelona per un aplec de sonets que, amb altres afegits, constituïren el seu llibre pòstum, car s'edità el 1979, onze anys després de la seva mort. Es tracta de *Sonets (primer i segon llibre)*.⁽¹⁵⁾ Hi gustem el Fages classicitzant, destre en l'ús d'una imatgeria summament estilitzada, amant de la sonoritat magnífic, esplendent en el vers, lluminós en la seva plasticitat:

«Plau-me seguir la Coma adés collida,
on el cep frisa amb un flauteig d'aram
i les abelles cerquen a l'escamp
l'últim raïm, licor secret de vida.

Sagnen els ceps de la punyent ferida;
l'oliva al bec, el tord fuig del reclam;
el sard esquerp comença a picar l'ham
i el palafre novell admet la brida.



El samaler feixuc esquinça el muscle.
Damunt del Port la tarda és un crepuscle
letal. Teixim el temps i el desteixim.

Al lluc d'un sol que gairebé no crema,
disputaré als insectes, gemma a gemma,
la gota d'ambre del darrer gotim.»(16)

A *Sonets*, l'anècdota, de vegades ben intranscendent, és com una espurna que es desplega en flamarada. N'arrenca tot un seguit de reflexions poètiques, a la manera de Josep Carner, al llarg dels catorze versos. Adés el poema s'inicia amb una invitació amorosa, talment un minuet; adés s'enceta amb el plant de la veu poètica, a la manera ausiàsmarquiana, talment un adàgio planyívol pel desamor de la dona estimada. Altrament, sorprèn la varietat de registres que Fages mostra en els seus sonets: el to barroquitzant alterna amb un classicisme auster, com alterna la levitat d'un vers amb el joc conceptual o de dicció. En qualsevol cas, recorda l'art saborós i precís de Guerau de Liost, propens a una imatgeria preciosista, elegant, de toc aristocràtic. El vers com a pretext, en definitiva, però també el vers com a tornaveu d'una experiència vívidament sentida.

El 1994 es van reeditar els *Cent consells d'amor*,⁽¹⁷⁾ amb les il·lustracions que havia dibuixat Felip Vilà per a l'edició de Carles Vallès. En la «Justificació del recull», Carles Fages de Climent, que signa com a El recopilador, l'atribueix al seu heterònim Lo Gaiter de la Muga. Ell mateix, de manera irònicament sibil·lina, ens dóna les claus d'aquell recull d'epigrames que oscil·len entre la procacitat, l'erotisme i la reflexió amorosa: «Caldrà, potser, excusar-lo si, renunciant a la conceptuosa i subtil majestat d'Ovidi, ha acceptat l'únic mestratge al seu abast, consistent en una adaptació de la tècnica depurada de Marcial a una forma acrostica, més baixa de sostre i, de vegades, lamentablement xarona, on no manca un ressò dels *Cent Conceys del Conceyl de Cent*, de Fra Feliu Piu de Sant Guíu, sota l'hàbit del qual els crítics han pretès descobrir la personalitat atribiliària de Pompeius Gener».⁽¹⁸⁾

Quan l'hipotètic lector tindrà a les mans aquest text, estarà a punt de sortir finalment el *Somni de Cap de Creus*, sens dubte l'*opus magnum* de Carles Fages de Climent, reescrit i reordenat fins als seus últims dies amb la col·laboració inestimable de Montserrat Vayreda. Ell havia expressat en múltiples ocasions que la seva gran il·lusió era veure'l publicat. No va poder aconseguir-la. Ens queda l'honor i el goig, no exempts de recança, de ser nosaltres

els ciutadans afortunats que el podrem gaudir, que el tindrem, corpori, tangible, a les mans, i el veurem a les llibreries, a les biblioteques, a les universitats i als instituts. Serà, si voleu, una justícia tardana, però tanmateix ben escaient. Benvingut centenari que esdevindrà un nou naixement de l'obra de Fages: el que cada lector, cada lectora, perpetuarà i multiplicarà amb la llavor de la seva lectura.

Jordi Pla és professor de llengua i literatura catalanes
a l'IES Alexandre Deulofeu de Figueres.

Notes

- (1) FAGES DE CLIMENT, Carles: *Balada del Sabater d'Ordís*. Barcelona, ed. Pergamo, 1954.
- (2) FAGES DE CLIMENT, Carles: *Climent*. Barcelona, Llibreria Catalònia, 1933.
- (3) FAGES DE CLIMENT, Carles: *Vila-sacra, capital del món*. Pergamo, 1967.
- (4) PLA, Josep: *Escrips empordanesos*, vol. 38 de l'OC. Barcelona, Destino, 1980. Pàg. 324.
- (5) FAGES DE CLIMENT, Carles: *Les bruixes de Llers*. Barcelona, ed. Poliglota, 1924.
- (6) FAGES DE CLIMENT, Carles: *Tamariu i roses*. Barcelona, ed. de *Revista de Poesia*, 1925.
- (7) FAGES, Pere Ignasi: «Alguns aclariments sobre la vida i l'obra de Carles Fages de Climent», dins *Empordà Federal*, núm.21, novembre de 1988, pàg. 49.
- (8) FAGES DE CLIMENT, Carles: *El bruel (Tragèdia en vers)*. Barcelona, Edició d'*El Nostre Teatre*, 1935.
- (9) FAGES DE CLIMENT, Carles: *El jutge està malalt (Comèdia en tres actes)*. Barcelona, Edició d'*El Nostre Teatre*, 1935.
- (10) FAGES DE CLIMENT, Carles: *La dama d'Aragó (Tragèdia en sis quadres i en vers)*. Barcelona, ed. Pergamo, 1955.
- (11) VAYREDA, Montserrat: «Carles Fages de Climent i la seva obra teatral», dins *Setmanari L.P.*, núm. 1540, 24-IX-1969.
- (12) *Ibidem*, p. 13.
- (13) FAGES DE CLIMENT, Carles: *Sonets a Maria Clara*. Barcelona, Impremta Altés, 1938.
- (14) FAGES DE CLIMENT, Carles: *Poema dels tres Reis*. Barcelona, ed. Pergamo, 1951.
- (15) FAGES DE CLIMENT, Carles: *Sonets (Primer i segon llibre)*. Olot, Aubert Impressor, 1979.
- (16) *Ibidem*, p. 13.
- (17) LO GAITER DE LA MUGA: *Cent Consells d'Amor*. Castelló d'Empúries, ed. Pergamo, 1994.
- (18) Pompeu Gener (Barcelona, 1848-1920), escriptor modernista, traductor de Nietzsche, publicà el 1898 *Los cent consells del Consell de Cent*, conjunt d'aforismes humorístics. Home de vida bohèmia, la seva popularitat topà amb els recels de bona part de la intel·lectualitat catalana del seu temps.